

OSMANLI ARŞİV VESİKALARINA GÖRE EDREMIT KAZASI RUM NÜFUSU (XIX. VE XX. YÜZYILLAR)*

Doç. Dr. Nahide ŞİMŞİR**

Öz

Edremit Kazası'na ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde İcmal ve Mufassal olmak üzere erkek nüfusun isim isim yazılmış olduğu Nüfus Defterleri bulunmaktadır. Daha önceki çalışmalarımızda XIX. yüzyılın sonlarına ve XX. yüzyıl başlarına tarihlenen sadece nüfusların yekûnlarının verilmiş olduğu nüfus cetvellerini kullanarak bu devrin nüfusunu yayınlamış idik. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Nüfus Defterlerini araştırmacıların kullanımına açması ile birlikte kazaya ait 6 mufassal ve 3 icmâl defter üzerinde çalışmaya başlamış bulunuyoruz. Edremit Kazası'nda sözü edilen dönemdeki Rum nüfusu üzerinde durulacaktır. Bu defterlerdeki Rum nüfusunu, XIX. yüzyılın ikinci yarısının tamamı (1831, 1892, 1898) ve 1906 ile kıyaslama imkânı ortaya çıkmıştır. Hem nüfus defterlerindeki şekilsel veriler, hem de yekûnlar esas alınarak kıyaslama yapılmak suretiyle, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Edremit Kazası'ndaki Rum nüfusunun demografik, sosyo-ekonomik durumu değerlendirilip, yorumlanacaktır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Arşivi, Edremit, Rum Nüfusu, XIX. ve XX. Yüzyıllar.

Abstract

Greek Population In Town Of Edremit According To Ottoman Archive Records (19th and 20th Centuries)

In the Primer Ministry Ottoman Archive belonging to town of Edremit there are state registers where male population is written name by name in abbreviations and details. In our previous studies we had published

* Bu makale II. Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu'nda sunulmuş olan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

the population of this period by using population tables where only sum of populations dated in late 19th century and early 20th century were given. We started working on six detailed and three abbreviated registers upon state registers have opened by Premiership Ottoman Archive for use of researchers. In our review emphasis will be put on the Turkish Citizen Greek (Rum) population in town of Edremit during that period. In this registry it was possible to compare Rum population in the second half of the 19th century (1831, 1892 and 1898) with 1906. Taking both symbolic data will make comparisons and totals in state register as basis and the demographic and socio-economic status of Rum population in Edremit during the final period of Ottoman Empire will be evaluated and interpreted.

Key words: Ottoman Archive, Edremit, Greek Population, 19th and 20th Centuries.

Giriş

Osmanlı Döneminde Edremit'teki Rum Nüfus İle İlgili Çalışmalarımızın Amacı

Batı Anadolu sahillerinde Rum nüfusunun nasıl ve niçin gelip yerleştiği ile ilgili çalışmaları başlatan Hocam Prof. Dr. Tuncer Baykara'dır.¹ Biz, Hocamızın Urla Yarımadası üzerine olan çalışmalarından ilham alarak, Edremit örneğinde mevcut materyalleri kullanarak konuya açıklık getirmeye çalışacağız. Amacımız Batılı seyyahların eserlerinden, İstiklâl Harbi ile ilgili hatıra kitaplarından ve sözlü kaynakların ifadelerinden öğrendiğimiz Rumların XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'nun sahil kesimlerine gelişleri ve giderek nüfuslarının artışlarını, Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından araştırmacıların hizmetine son zamanlarda açılan, Nüfus Defterleri vasıtasıyla cevaplandırmaktır. Nüfus Defterleri ile ilgili yapılan çalışmalar umumiyetle belge neşri boyutundadır.² Oysa çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, Nüfus Defterlerinden, defterlerin tamamı tarandığı takdirde, hem nüfus sayılarındaki değişim ve artış, hem Edremit'e Rumların geliş amaçları, geldikleri yerler ve çalıştıkları işler tespit edilebilmektedir.

Ancak biz burada maalesef yayıncının sayfa sınırlaması getirmesi sebebiyle, elimizdeki verilerin bir kısmını sizler ile paylaşmak durumundayız.

¹ Tuncer Baykara, "XIX. Yüzyılda Urla Yarımadasında Nüfus Hareketleri", *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı*, İstanbul, 2007, s. 219-232; "Batı Anadolu Ayanlarının Nüfus Siyasetleri", *a.g.e.*, s. 299-306; "Batı Anadolu'daki Rum Nüfusunun XIX. Yüzyıldaki Durumu: Yeni Yunan Göçleri ve Yerli Hıristiyanların Yunanlaştırılması", *a.g.e.*, s. 319-334. Çalışmaları konu ile ilgili çarpıcı bilgiler içermektedir.

² Osman Bilgin - Sezgin Demircioğlu, *Of Nüfus Defteri (1834)*, İstanbul, 2011; Süleyman Bilgin - Mustafa Çakıcı vd., *Trabzon Nüfus Kütüğü*, İstanbul, 2011; Hacı Haldun Şahin, *Çorum Nüfus Defterleri (1837-1844)*, Çorum, 2012; Salih Kahraman - Fevzi Gür, *Amasya Nüfus Defterleri (1840)*, İstanbul, 2012.

Edremit'e Rumların Gelişi

Türkler, 1071 takip eden yıllarda İzmir'i ve çevresini ele geçirmişler, Çaka Bey, İzmir'i merkez edinip, Adalar Deniz'indeki adaların bazılarını Türk idaresine katmıştır. Diğer Anadolu Beylikleri ve nihayetinde Osmanlılar vasıtasıyla bölge Türkler ile dolmuştur. XI. yüzyıl ile XIV. Yüzyıl arasında Anadolu Türk halkının ortak özelliklerini yansıtır hale gelmiştir. Böylece Osmanlıların halkın birliğini sağlaması zor olmamıştır. XIV. ve XV. yüzyıllarda Anadolu sosyal ve iktisadi yönden hayli canlı bir hayata sahne olmuştur. XV. yüzyılda Edremit, Karasi sancağının yedi müstakil kazasından biridir.³ XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da bu süreç devam etmiştir. XIX. yüzyılda şartlar bir hayli değişmiştir.⁴

1821 Yunan İsyanı'ndan sonra,

“Ayvalık'taki Rumlar Adalardan, İzmir'den gelen Rumları Edremit, Burhaniye, Gömeç, Karaağaç, Zeytinli, Altınoluk ve Küçükkuşu'ya yerleştiriyorlardı. Edremit Körfezi'nde yaşayan Rumlar Grek alfabesiyle yazarlar, kiliselerinde duaları Türkçe yaparlardı... Rumlar bardakçılık, yağcılık, simitçilik, bezzazlık, kuyumculuk, çeşmecilik ve çobanlık yaparlardı.”⁵

Rumların Edremit'e geliş öykülerini rahmetli Albay M. Şefik (Aker)'in *“İstiklâl Harbi'nde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali”* adlı eserinde, Ezine ve Edremit'te yaşlılardan dinlemiş olduğu hatıralar vasıtasıyla tespit edebilmekteyiz. Onun, Yunanlıların Anadolu'yu istilâ için uyguladıkları ve izledikleri millî proje ile ilgili gözlemlerine göre; 1909 yılında Rum millî hareketini araştırırken, Çanakkale'nin Ezine kasabasında yetmiş beş yaşında bir Türk'ten kendi gençliği zamanında Rumları o yöredeki durumları ile ilgili sorularına şöyle cevap almıştır:

“Sivastopol Savaşı'na kadar Ezine'de bir tek Rum, bir Ermeni ve hatta Yahudi yoktu ve memleketimizde rakı, sarhoşluk nedir kimse bilmezdi ve buralara ayak basmazlardı. Bu savaştan sonra bilmem ne oldu. Evvelâ üç Rum geldi. Hükümet bunları çok himaye etti. Bunların arkasından Rumlar geldikçe geldi, yerleşti. Ben delikanlı idim. İhtiyarlar bu Rumların gelip yerleşmesini tehlikeli görüyorlardı. Şikâyet ediyorlardı. Fakat bu hükümet bu Hıristiyanları sıkı himaye ediyordu. Bu sebepten hiç kimse ileri gidemiyordu. Rumlar çoğaldıktan sonra memleketimize rakı, sarhoşluk girdi. Sarhoşluk yüzünden vuruşmalar, olaylar aldı yürüdü. Nihayet bugün gördüğümüz hali buldu.

³ Sezai Sevim, “XVI. Yüzyılda Balıkesir Şehri ve Nüfusu Hakkında Bazı Bilgiler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 82, Şubat, 1993, s. 70.

⁴ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 321-322.

⁵ Remzi Gücü, *Geçmişten Geleceğe Edremit Körfezi Tarihi*, Balıkesir, 2011, s. 110.

Hacı Arif Ağa'nın Sivastopol Savaşı'nın başlangıç kabul etmesi, Tanzimatçılığın başladığı tarih demektir. Ağa bittabi Tanzimatçılıktan haberdar olamazdı. Memleketin ihtiyar Türkleri cehaletlerine rağmen Rumların gelmesini tehlikeli gördükleri halde, Tanzimat-ı Hayriyeyi koyup uygulayan bilgili aydın siyasilerimiz bu tehlikeyi takdir edememeleri şayân-ı hayrettir. Hacı Arif Ağa'ya bu soruları sorduğumuz zaman yalnız Ezine kasabasında 380 hane Rum, 70 hane Ermeni, 30 hane Musevî mevcuttu. Bütün köylerde artan Rumlar Adalardan, Yanya'dan, Yunan'dan gelmiş, Tanzimatçılığın himâyesi altında gittikçe artmaya devam etmiş bulunuyordu... Edremit'te, Ayvalık kazalarında daha acıklı gerçekler karşısında kalmıştım. Edremit'teki ihtiyarlardan yaptığım tahkikatta Sivastopol Savaşı zamanında Edremit'te Midillili yalnız iki Rum varmış, birisi bilmem hangi ağaların, beylerin hizmetkârları imiş. Fakat 1909 senesinde Edremit'te bin beş yüz haneyi müteceviz Rum mevcuttu. Bunlarda Tanzimatçılığın himayesi sâyesinde Midilli ve sair yerlerden gelip yerleşmişlerdi.”⁶

Albay M. Şefik Aker, Ezine'de Rum mahallesinde yıkılmış bir cami harabesi gördüğünü ifade etmektedir. Onun bu gözlemi Rumların Türk mahallelerine yerleştiğini göstermektedir.⁷ Esasen bizim Edremit'in nüfusu ile ilgili çalışmalarımızda da, Rumların Türk mahallelerine gelip, yerleştiğine işaret edilmiştir.⁸ Rahmetli Aker'in evvelce yazıya geçmemiş değerli hatıraları aktarması, arşiv vesikalarındaki bilgileri daha iyi yorumlamamıza vesile olması sebebiyle çok önemlidir. Aslında Rumların akını Tanzimat'tan evvel başlamış, fakat Tanzimat'tan sonra artmıştır.⁹

Edremit'e Rumların gelişi ve faaliyetleri ile ilgili mahalli bir hatıra da, Avcılar Köyü'nden 1339 doğumlu Yeşilbaş Mustafa Efendioğlu Mehmet Sıtkı Ambarlıoğlu aktarmıştır. “*Köye ilk Rum'un Midilli'den gelip, Gazezoğlu Osman Ağa'ya hizmetkârlık yaparken, meyhane açtığı ve Türkleri sefahate alıştırdığı, Osman Ağa'yı da kendisine borçlandırıp, uçsuz bucaksız topraklarını ele geçirmesi ve diğer bazı Türklerin de başına benzer hadiselerin gelmesi*”¹⁰ hakkındadır.

⁶ Em. Albay M. Şefik (Aker), *İstiklâl Harbinde 57'nci Tümen ve Aydın Millî Cidali*, Cilt: I, İstanbul, 1937, s. 65-68.

⁷ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 324.

⁸ Nahide Şimşir, “II. Abdülhamid Döneminde Edremit Kazası'nın Demografik ve Etnik Özellikleri”, *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler ve Özetler*, (Ed. R. Efe - M. Öztürk - İ. Atalay), Edremit Belediyesi, İzmir, 2011, s. 342-343. Aslında Osmanlı Devleti'nin klasik devrinde Müslim ve Gayr-ı Müslim yerleşim birimleri, böyle iç içe değil, ayrı ayrıdır. Ancak Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Rum ve Ermeniler artık Türkleri oturdukları mahallelerden çıkarabilecek güce erişmişlerdir. Sözelimi Balıkesir şehir merkezinde 1530'da Türk mahallesi olan Ali Fakih Mahallesi, XIX. yüzyılda sadece Rum ve Ermenilerin oturduğu bir yerleşim birimi haline dönüşmüştür. Nahide Şimşir, *Osmanlı Araştırmaları Makaleler I*, İstanbul, 2004, s. 155.

⁹ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 324.

¹⁰ Zekeriya Özdemir, *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, II, Ankara, 2002, s. 326-27.

Osmanlı sınırları içerisindeki adalet ve hoşgörünün nüfusları da sayıları giderek artmıştır.¹¹

Edremit'e Rumların Gelişi ve Çoğalmalarının Otantik Kaynağı Olarak Edremit Nüfus Defterleri¹²

Nüfus defterlerindeki verilere geçmeden önce, çalışmamızın temel kaynağı durumundaki Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Edremit'e ait mufassal ve icmal nüfus defterlerinden söz etmek istiyoruz.

Mufassalın kelime anlamı tafsilatlı, uzun uzadıya anlatılan¹³ olup, nüfusların eyalet ve sancakların altında kazalar mahalle ve köy esas alınarak erkek nüfus, hane ve sayı numarası verilerek, baba adlarıyla birlikte isimleri, eşkâlleri, meslek ve yaşlarının bulunduğu defterlerdir. Defterler umumiyetle Müslim ve Gayr-ı Müslim olmak üzere iki ana bölüme ayrılmıştır. Her iki din mensupları için benzer kişi tanımlamaları kullanılmakla birlikte, Hıristiyanların cizye durumu (âlâ, evsat, ednâ¹⁴) da ifade edilmiştir. Gayr-ı Müslimler defterde "reaya"¹⁵ olarak yazılmışlardır. Sadece nüfus dökümlerinin bulunduğu defterlere ise İcmâl Nüfus Defterleri denmektedir. İcmâl kelimesi kısaltma, özetleme, öz¹⁶ anlamında olup, sadece nüfusların dökümlerini ihtiva etmektedir.

Çalışmamızda Hüdavendigâr Eyaleti'ne bağlı Edremit Kazası'nın Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Nüfus Defterleri¹⁷ tasnifinde bulunan 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303 numaralı Mufassal Nüfus Defterleri ile 1358, 1354 ve 1240 numaralı İcmâl Nüfus Defterlerinden istifade edilmiştir. Mufassal Defterler Edremit Kazası esas alınarak hazırlanmış olmasına karşın, İcmâl Defterler Balıkesir Sancağı'nın genelini ihtiva etmektedir.

Bu tasnifin dışında Tacettin Akkuş¹⁸ tarafından yayınlanan defterin verileri de, bizim çalıştığımız defterler ile mukayese edilmiştir.¹⁹

¹¹ Gayrimüslimlerin Osmanlı ülkesindeki durumu ile ilgili değerlendirme için bkz. Necdet Öztürk, "Osmanlı'nın Gayrimüslimlere Bakışı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 131, Nisan, 2001, s. 11-17.

¹² Aşağıda sözünü ettiğimiz Mufassal ve İcmâl Nüfus Defterleri Türkiye'deki belgelerin transkripsiyonunun neşri geleneğine uygun olarak yayına hazır durumdadır.

¹³ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2002, s. 662.

¹⁴ Cizye vergisi sadece Gayr-i Müslimlerin erkek, işgörenlerinden (harbe, darbe kadir, kâr ü kisbe kadir) nakit olarak alınan bir vergi olup, daima merkez hazineye ait olmuştur. Kanunlar tımar olarak verilmezdi. Alâ (iyi), evsat (orta) ve edna (düşük) olarak sınıflandırılırdı. Mehmet Erkal - Halil İnalçık, "Cizye", *DİA*, İstanbul, 1993, s. 42-48; Halil İnalçık, "Djizya", *EL (Second Ed.)*, II, 562-566; B.C. Nedkoff, "Osmanlı İmparatorluğunda Cizye", (Çev. Ş. Altundag), *Bellekten*, VIII/32, 1944, s. 599-652.

¹⁵ Reaya, klasik dönemde Osmanlı Devleti'nde vergi ödeyen halkı ifade ederken, XIX. yüzyılda haraç ödeyen gayri müslim tebaa içinde kullanılmıştır. Mehmet Öz, "Reâyâ", *DİA*, Sayı: 34, İstanbul, 2007, s. 490. Nüfus defterlerinde reaya tabiri ile Rumlar ifade edilmiştir.

¹⁶ Ferit Develioğlu, *a.g.e.*, s. 407.

¹⁷ Bundan sonra *BOA.NFS.D.* olarak kısaltılacaktır.

¹⁸ Tacettin Akkuş, "1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*, (Haz. B. Özdemir - Z.G. Yağcı), İstanbul, 2007, s. 161-200.

Nüfus Tahminlerinde İzlediğimiz Metod

Nüfus defterlerinde sadece erkek nüfus yaşına bakılmaksızın tamamı yazılmıştır. Yerli nüfus adıyla, Edremit'te aileleriyle birlikte ikâmet edenler kaydedilmiştir. Bu kayıtlar hem kişi sayısı hem de hane sayısı belirtilerek yapılmıştır. Yabancı nüfus ise perakendedir. Yani sadece erkekler Edremit'te bulunmakta, aileleri geldikleri yerdedir. O sebeple yeri geldiğinde, defterdeki tahmini nüfusu bulmak için yerli nüfusun iki katı alınır²⁰, yabancı nüfus eklenerek kazanın Rum nüfusu hakkında fikir verilmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda yerli nüfus hesaplamalarında Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ın²¹ tahmini nüfus hesaplamada kullanmış olduğu, hane sayısının "5" ile çarpılması metodu da kullanılmıştır. Her iki yol ile yakın tahmini değerlere ulaşılmıştır.

1354 Numaralı Nüfus Defteri²²

Yerleşim Birimi ²³	Alâ	Evsât	Ednâ	Sabî	Amâ	Yekûn
Nefs-i Edremid	16	108	21	63	-	208
Havranı Kebir Köyü	2	14	-	5	-	21
Sarıç Köyü	-	2	-	1	-	3
Yenice Köyü	-	2	-	3	-	5
Kızılkeçili Köyü	-	1	1	2	-	4
Güre Köyü	-	-	-	-	1	1
Kadıköy Köyü	-	2	-	3	-	5
Arablar Köyü	-	5	-	3	-	8
Kızıl Köyü	-	3	-	2	-	5
Çoruk Köyü	1	9	2	5	-	17
Frenk Köyü	1	2	-	-	-	3
Yerli Rum N. Toplamı	20	148	24	87	1	280
Yabancı Rumlar	1	26	3	-	-	30
Genel Toplam	21	174	27	87	1	310

Tablo-1: Edremit'in 1831'teki Yerli Rum Erkek Nüfusu ve Gelir Durumu

¹⁹ ML.CRD, Nu: 544 numaralı Nüfus Defteri de Edremit ile ilgili verileri, 1301 Numaralı Mufassal Nüfus Defterinin verileri ile 544 numaralı defterin verileri bire bir uyumaktadır.

²⁰ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (Çev. B. Tırnakçı), İstanbul, 2003, s. 48.

²¹ Ö.L. Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, s. 12.

²² H. 21L (Şevval) (12)46 / M.4.IV.1831 tarihli İcmal Nüfus Defteri'nde Edremit'in Müslüman ve Gayr-ı Müslim bütün nüfusunun gelir ve yaş durumuna göre tasnifini içeren verileri bulmak mümkündür. *BOA.NFS.D. 1354*, s. 3, 7, 17, 31. 1831 nüfus sayımında Edremit'te 279 yerli, 10 yabancı Gayr-ı Müslim'e Enver Ziya Karal tarafından *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara, 1943, s. 105 işaret edilmiştir. 1831 nüfusu için bkz. K.H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul, 2010, s. 237.

²³ Mahalle ve köy adları için bkz. *Son Teşkilât-ı Mülkiyede Adlarımız*, İstanbul, 1928; Mustafa Tepmeci, *30 Mahallesi İle Balıkesir*, Balıkesir, 1984; *Türkiye Mülki İdare Bölümleri, Belediyeler, Köyler*, Ankara, 1985.

1354 numaralı ve 1831 tarihli nüfus icmal defterine göre Edremit'te 280 yerli Rum ve 30 yabancı Rum erkek nüfus bulunmaktadır. Edremit'in yerli Rumlarının %7'si iyi, %53'ü orta, %9'u düşük gelirlidir. Yabancı ve yerli Rumların ise %53'ü orta gelir seviyesindedir.²⁴ Tahmini nüfus da $280 \times 2 + 30 = 590$ civarındadır.

1298 Numaralı Nüfus Defteri²⁵

Bu defterde diğer defterlerden farklı olarak Rum nüfus kayıtları tablo 2'deki verilerle sınırlıdır.

Mahalle	Rum Erkek Nüfus	Fevt	Evsat	Âlâ	Edna
Camii Vasat	68	4	55		
Gaziilyas	43	2	28	5	
Soğanyemez	31	5	22	2	2
Kızılkeçili	12		5	1	
Zeytinli	42		20	2	7
Kızıl	3		2	1	
Havran	22		16		2
Çorak	12	1	10		3
Frenk	6		5		1
Toplam	239	7	141	9	13

Tablo-2: Edremit'in 1833'teki Rum Erkek Nüfusu ve Gelir Durumu

Nfs.D. 1298 numaralı ve 1833 tarihli defterde Rum erkek nüfusu Edremit şehir merkezinde sadece Cami-i Vasat, Gaziilyas ve Soğanyemez mahallelerinde bulunmaktadır.²⁶

1833 yılında şehir merkezinde 142, Kızılkeçili, Zeytinli, Kızıl, Havran, Çorak ve Frenk adlı köylerde de 87 Rum erkek nüfus bulunmaktaydı. Defterde reaya başlığı altında Rumlar yazılmışlardır. Buna göre Edremit merkezde yaşayan Rumlar %94'ü orta, %6'sı iyi durumda gelire sahiptir. Köylerde yaşayanların %6'sı iyi, %17'si düşük, %77'si ise orta halli oldukları anlaşılmaktadır.²⁷

²⁴ BOA.NFS. D. 1354, s. 3, 7.

²⁵ 14-24 Aralık 1833 yılına tarihlenen 1298 numaralı Edremit Kazası Nüfus Defterinde İslâm ve reaya isim ve eşkâlleri esas alınarak yazılmıştır. Edremit Kazası'ndaki reaya nüfusu 68-72. sayfalar arasında kaydedilmiştir. "Soğanyemez'de Sakin Reaya" başlığı ile reaya kısmı başlamakta olup "(evsât) Sarı bıyıklı Yorgi veled-i Dimitri sin(yaş) 35" ve "(âlâ) Kara bıyıklı Kazzaz Sakızlı Estad veled-i Yorgi sin 40" şeklinde erkek nüfusun cizye miktarı ve fizikî özellikleri ile yaşları belirtilerek isim isim yazılmışlardır. Bazılarına meslekleri de ilâve edilmiştir. Soğanyemez, Cami-i Vasat ve Gaziilyas Mahalleleri ile Kızılkeçili, Zeytinli, Kızıl, Havran, Çorak ve Frenk köylerindeki Rumlar yazılmıştır.

²⁶ BOA. NFS.D.01298, s. 69ab-70ab.

²⁷ BOA.NFS.D.01298, s. 69-71.

1299 Numaralı Nüfus Defteri²⁸

Mahalle	Yerli Rum Erkek Nüfus	Köy	Yerli Rum Erkek Nüfus	Köy	Yabancı Rum Erkek Nüfus
Turhanbey	53	Kavlaklar	4	Edremid	180
Gaziilyas	54	Kızılkeçili	18	Avçılar	72
Hacı Tuğrul	6	Zeytinli	105	Kavlaklar	12
Cami-i vasat	116	Araplar	6	Tahta	39
Soğanyemez	29	Kadı	4	Güre	47
Adilzâde	26	Kızıl	2	Kızılkeçili	11
	284	Şekiviran	7	Zetinli	40
		Darelü	3		401
		Hacıarslanlar	1		
		Temaşalık	4		
		Havran-ı Kebir	79		
		Kırcalar	2		
		Yenice	20		
		Sarnıç	1		
		Çorak	20		
		Frenk	9		
			285		

Tablo-3: Edremit'in 1299 Numaralı Defterdeki Rum Erkek Nüfusu

Tarih kaydı bulunmayan defterde Müslüman ve Gayr-ı Müslim erkek nüfus birlikte yazılmıştır. Rum nüfusu yerli ve yabancılar, şehir merkezinde ve köylerde oturanlar olarak tasnif edilmiştir. Yerli Rumlar şehir merkezinde 284 kişi (%29), köylerde 285 kişi (%30), yabancı Rum erkek nüfusu 401 kişi ile (%41) oranındadır.²⁹ Kazadaki tahmini Rum nüfusu $284+285 \times 2 + 401 = 1539$ kişidir. Yabancı nüfus için Midilli ve Molova'dan gelenler kaydı düşülmüştür.

1300 Numaralı Nüfus Defteri³⁰

Mahalle	Hane	Yerli Rum Erkek Nüfus	Köy Adı	Hane	Yerli Rum Erkek Nüfus	Köy Adı	Yabancı Rum Erkek Nüfus
Cami-i Vasat	52	116	Zeytinli	39	105	Nefs-i Edremit	180
Gaziilyas	24	54	Havran-ı kebir	14	79	Zeytinli	99
Turhanbey	24	53	Çorak	9	20	Havran-ı kebir	98
Soğanyemez	11	29	Kızılkeçili	6	19	Evciler Köyü	82
Adilzâde	12	26	Frenk	4	9	Güre Köyü	47
Hacıtuğrul	4	6	Şekiviran	1	7	Tahta Köyü	31
Toplam	127	284	Araplar	4	6	Kavlaklar Köyü	12

²⁸ Tarih kaydı bulunmayan defter Müslüman ve Gayr-ı Müslim nüfusu havi olup toplam 356 varaktır. 279-356. varaklar arasında kazadaki Gayr-i Müslim Nüfus, "Edremit'in mahallerinde bulunan yerli reaya defterin (279-299a) sayfalarında, köylerinde oturanlar ise (301a-329a) da bulunmaktadır. Midilli ve Molova'dan gelen yabancı reayanın Edremit merkezde bulunanları 329-337, köylerde yaşayanları 337-356.ıncı sayfalarda isim, eşkal, yaş ve meslekleri belirtilerek kaydedilmiştir.

²⁹ BOA.NFS.D.01299, s. 1-356.

³⁰ Tarih kaydı bulunmayan defterde Müslümanlar ve Gayr-ı Müslimler birlikte kaydedilmiştir. Gayr-ı Müslimler yerliler ve Midilli ve Molova'dan gelen yabancı reaya olmak üzere iki farklı şekilde kaydedilmiştir. Yerli reaya mahallelerdeki (s. 177-189) ve köylerdeki (s. 191-205) oturanlar, Midilli ve Molova'dan gelenler nefsi Edremit ve köyler (s. 207-231) birlikte kaydedilmiştir.

		Kavlaklar	1	4	Kızılkeçili	11
		Kadı	1	4	Yenice	5
		Darelü	1	3	Kadı	4
		Kızıl	1	2	Arablar	3
		Hacıarslanlar	1		Toplam	572
		Yenice		1		
		Toplam	81	259		

Tablo-4: Edremit'in 1300 Numaralı Defterindeki Rum Erkek Nüfusu ve Hane Miktarı

Tarih kaydı bulunmayan 1300 numaralı deftere göre, şehir merkezindeki yerli Rumlar 127 hane, 284 kişi, köylerde oturan yerli Rumlar 81 hane, 259 kişidir. Şehir merkezinde 180, köylerde 392 kişilik yabancı Rum bulunmaktadır. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan'ın izlediği hane sayısının 5 ile çarpılması ile tahmini nüfus hesaplamalarına göre Edremit'in Rum nüfusu $127+81 \times 5+572=1612$ civarındadır. Sadece erkek nüfustan hareketle $284+259 \times 2+572=1659$ 'dur. Yukarıda da ifade edildiği gibi, rakamların birbirine yakınlığı nüfus tahminlerinde her iki metodu da kullanabileceğimizi bize göstermektedir. 1300 numaralı defterde yabancı Rum nüfusu yazılırken Midilli ve Molova'dan gelenler diye atılan başlık, yabancı Rumların ailelerinin yaşadığı yerin Midilli Adası ve onun kazası olan Molova³¹ olduğunu göstermektedir.³²

1301 Numaralı Nüfus Defteri (Yerli Rumlar İle İlgili Müstakil Defter)³³

Mahalle	Hane	Yerli Rum Erkek Nüfus	Köy Adı	Hane	Yerli Rum Erkek Nüfus
Adilzâde	17	39	Kızılkeçili	8	17
Camii Vasat	63	155	Zeytunlü	49	129
Gazi İlyas	26	65	Arablar	5	10
Hacituğrul	4	8	Kadı	4	7
Soğanyemez	10	21	Dereli	1	3
Turhanbey	37	78	Yenice	3	5
Toplam	157	366	Havran-ı kebir	26	62
			Temaşalık	2	7
			Frenk	5	7
			Çoruk	10	23
				113	270

Tablo-5: Edremit'in 1301 Numaralı Defterdeki Yerli Rum Erkek Nüfusu ve Hane Miktarı

³¹ 1827 tarihli Coğrafya-yı Örfi'ye göre Midilli Adası'nın Midilli, Molova ve Kalonya kazaları, 70-80 köyü ve 40.000 nüfus bulunmaktaydı. F. Sarıcaoğlu, "Örfi Paşa'nın Rum İsyanı'nda Ege Adalarına Dair Çalışması: Coğrafya-yı Örfi", Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 2006, s. 164.

³² BOA.NFS.D.01300, s. 207-231.

³³ Hicri 1260 (Milâdi 1844) yılına tarihlenen Edremit merkez ve köylerinde oturan yerli Rumların Binbaşı Yusuf Bey tarafından yeniden yapılan isim ve eşkalleri, yaş ve büyük bir kısmının meslekleri belirtilmek suretiyle hazırlanmış olan nüfus defteri olup, 73 varaktır. Defter "Mahalle-i Turhanbey Hane Nu: 1, Sayı Nu: 1, Cizye Durumu: Alâ Dülger esnafından orta boyllu kır bıyıklı Anastas veled-i Aleksandr sin 50, Sayı Nu: 2, oğlu Dimitri sin 8 Sayı Nu: 3 diğer oğlu Nikola sin 1" şeklinde olmak üzere yerleşim birimi, hane numarası, sayı numarası, cizye durumu, meslek adı, fiziki özellikleri, baba adıyla birlikte adı ve yaşı, oğullarının adı ve yaşı olmak üzere aile esas alınarak hazırlanmış 73 varaktır.

1844 tarihli sadece yerli Rum nüfusunun kaydedilmiş olduğu 1301 numaralı deftere göre şehir merkezinde 366, köylerde 270 yerli Rum erkek nüfusu bulunmaktadır. Edremit'in tahmini nüfusu $157+113 \times 5 = 1350$ veya $366+270 \times 2 = 1272$ civarında olmalıdır.³⁴

**1302 Numaralı Nüfus Defteri
(Yabancı Rumlar İle İlgili Müstakil Defter)³⁵**

İşletme Adı	Erkek Nüfus	Köy Adı	Erkek Nüfus
Dekakin ve Odalarda Oturanlar	223	Zeytinli	164
Topaloğlu Hanı	44	Havran	124
Bakırcı Hanı	43	Evciler	59
Menzil Hanı	32	Güre	40
Hacı Ali Bey Oğlu Odaları	27	Tahta	23
Küçük Emin Ağa Hanı	23	Kavlaklar	11
Küçük Ağa Hanı	14	Kızılkeçili	11
Büyük Meyhane	13	Temaşalık	10
Cedid Hanı	12	Arablar	9
Muytab Hanı	11	Çorak	7
Sandukçu Hanı	11	Şekviran	6
Kireç Ocağında	8	Çıkrıkçı	4
Küçük Mihayoğlu Yağhanesi	7	Kızıl	3
Deli Save Mağazası	6	Frenk	3
Kadı Tarla Bahçesi	6	Kadı	2
Akpınar Bahçesi	5	Yenice	2
Ağa Bahçesi	5	Kırcalar	2
Urgancıoğlu Bahçesi	5	Sarnıç	1
Bogos Bazergan Yağhanesi	4	Dereli	1
Gömit Bahçesi	4		482
Müftü Bahçesi	4		
Topuzağa Bahçesi	4		
Havuzlu Bahçe	4		
	515		

Tablo-6: 1302 Numaralı Deftere Göre Edremit'teki Yabancı Rumlar

13 Haziran 1844 yılına tarihlenen 1302 numaralı defterde Edremit'te bulunan çeşitli işletmelerde ve köylerde çalışmak için perakende olarak gelen yabancı Rumların 515'i işletmelerde, 482'si köylerde çalışmaktaydı. $515+482=997$ kişi çalışmak üzere Edremit'te bulunmaktaydı.³⁶

³⁴ BOA.NFS.D.01301, s. 3-73.

³⁵ Hicri 13 Cemazie'evvel 1260 (Milâdi 13 Haziran 1844) yılına tarihlenen 1302 numaralı Nüfus Defteri 35 sayfa olup, Edremit ve köylerinde misafir veya ticaret amacıyla bulunan yabancı Rumları ihtiva etmektedir. Sayım çalıştıkları han, yağhane... vb. işletmelerde Binbaşısı Yusuf Bey tarafından 6 yerel yöneticinin kontrolünde yapılmıştır. Diğer nüfus defterlerinde olduğu gibi sıra numarası, cizye durumu, geldiği yer, fiziki özellikleri, mesleği, baba adıyla birlikte belirtilmiş ve yaşı yazılmıştır. Sözelimi "Karye-i Sarnıç Numara: 1 Evsat Çeşmecilik tarihiyle İmroz Ceziresinden gelmiştir. Sene (12)59 uzun boylu açık kaşlı elâ gözlü ter bıyıklı Nikola veled-i Dimidri sin 20" gibi.

³⁶ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ankara, 1959, s. 67-70; Nahide Erman, *Çeşme Kazası (1850-1980)*, (Basılmamış Lisans Tezi), Bornova, 1990, s. 9-17.

Edremit'te Rum nüfusunun artışı ve Çeşme örneği ilerleyen yıllarda muhtemelen bu perakende nüfusun ailelerini de getirip, Edremit'e yerleştiklerine işaret etmektedir.

1303 Numaralı Nüfus Defteri³⁷
(Yabancı Rumlar İle İlgili Müstakil Defter)

Nüfusun İkamet Ettiği Yer	Yabancı Rum Erkek Nüfus	Nüfusun İkamet Ettiği Yer	Yabancı Rum Erkek Nüfus
Nefs-i Edremit	229	Güre Köyü	45
Kazdağının Evi	16	Kızılkeçilü Köyü	18
Sandıkçının Evi	1	Zeytinli Köyü	139
Bakırhanı	14	Araplar Köyü	3
Topaloğlunun Evi	40	Temaşalık Köyü	17
Evciler Köyü	50	Şekviran Köyü	4
Kavlaklar Köyü	12	Havran-ı Kebir Köyü	90
Tahta Köyü	14	Yenice Köyü	1
Genel Toplam	693		

Tablo-7: 1303 Numaralı Deftere Göre Edremit'teki Yabancı Rumlar

1847 tarihli 1303 numaralı defterde sadece Edremit'te çalışmak üzere Adalar Denizi'ndeki Adalar (Midilli, Sakız, Girit vb.), Balkanlarda Yanya, Filibe, Silistre, Anadolu'dan (Balıkesir, Bayramiç, İzmir vb.) geldikleri kayıtlıdır. 1847 sayımında 1844 sayımındaki işletmelerin büyük bir kısmının yer almaması sebebiyle eksik olduğu intibasını uyandırmaktadır.³⁸

Defterlerin Mukayesesi

1298 numaralı 1833 tarihli defterde Rumlar, sadece şehir merkezinde üç mahallede otururlar iken 1299, 1300, 1301 ve 544 numaralı defterlerde mahallelerin tamamına yayılmış ve sayıları artmıştır.

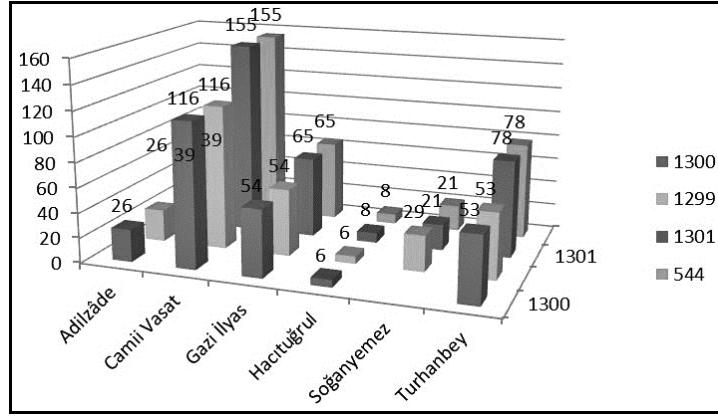
Grafik 1'de altı farklı defterdeki Edremit şehir merkezindeki Rum erkek nüfusunun değişimi gösterilmiştir. Şehir merkezindeki erkek nüfus 1298 numaralı defterde 142, 1300 numaralı defterde 255, 1301 numaralı defterde 366, 544 numaralı defterde de 366 şeklinde giderek artmıştır.

1298 numaralı deftere göre Edremit'te %53 şehir merkezinde, %47 köylerde Rum nüfusu bulunmaktaydı.³⁹

³⁷ 11 Muharrem (12)64 (10 Aralık 1847) tarihinde hazırlanan Kadı, Naib, Kaza Müdürü ve şehrin ileri gelenlerinin mührü bulunan 14 varaklık nüfus defteri "Edremit Kazasında oturan ehl-i zimmet yabancı (sadece Rum) nüfusun erkekleri san ve eşkâlleri belirtilerek yazılmıştır. Edremit merkeze ait 2, 2a ve 3a numaralı sayfalarında yırtıklar bulunması sebebiyle eksiklikler mevcuttur. Ancak bu durum defterden nüfus miktarını öğrenmemize engel değildir. Çünkü her bir kişiye sıra numarası verilmiştir.³⁷ Diğer nüfus defterlerinde yerleşim birimi esas alınırken, bu defterde Rum nüfusun çalıştığı muhtemelen Edremit'in ileri gelen zengin ailelerine ait evler de esas alınmıştır. Örneğin "Hane-i Kazdağlı an millet-i Rum der kasaba-i Çarşu-i Edremit, Sıra Nu: 1, Cizye Durumu Evsat, uzun boylu kumral büyük terzi Yorgi Veled-i Dimitri, sin 25" gibi.

³⁸ BOA.NFS.D.01303, s. 1-13.

³⁹ BOA.NFS.D.01298, s. 69-71.

Grafik-1: Mahallelerdeki Rum Nüfusunun Defterlere Göre Mukayesesi

Sonuç

Sonuç olarak Rumların bölgede çoğalması aşağıdaki şartlara bağlı olarak gelişmiştir.

1. XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında Avrupa'daki savaşlar, Osmanlı ülkesinden ziraî ürün ve hububat talebini arttırmıştır. Osmanlı Devleti'nin bütün yasaklamalarına karşın, Batı Anadolu sahillerinden Avrupa ülkelerine "ihracı yasak" maddelerin kaçakçılığına sebep olmuştur.⁴⁰ XVIII. yüzyılda büyük arazi sahipleri, özellikle bazı ayanlar⁴¹ kolay gelir elde etmek için yurt dışına mal satmışlar, büyük arazilerindeki işgücü açığını da Adalar ve Yunanistan'dan yeni Rum göçlerine yol açmıştır.

2. 1821'deki Rum isyanı⁴² sırasında gelenlerin bir kısmı geri dönmüşler, ancak 1828-29 savaşını kaybeden Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Rumlara yönelik genel bir af çıkarınca, geri gidenler daha kalabalık olarak geri dönmüşlerdir. Çünkü Adaların verimi düşük toprakları, Batı Anadolu'nun münbit toprakları ile mukayese edilemeyecek kadar cazip idi.

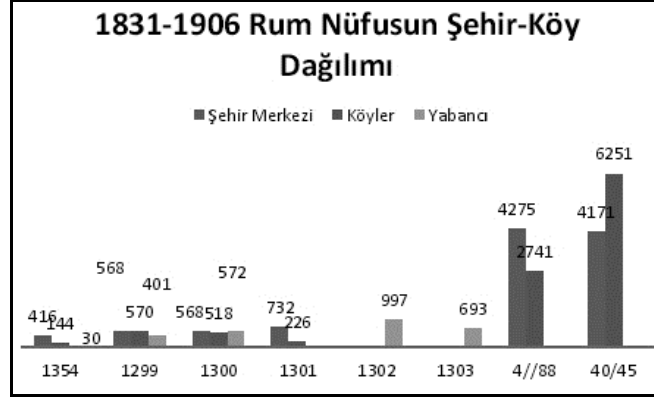
3. 1839 ve 1856 fermanları, Türklük açısından olumsuz gelişmelere yol açmış, Şefik Aker'in belirttiği ve Nüfus Defterlerinin de gösterdiği üzere, Türk mahalleleri boşalıp, Rumların oralara yayılması XIX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. 1831'de Edremit'in sadece üç mahallesinde Rum bulunurken, ilerleyen yıllarda bütün mahallelerde yerleşmişlerdir.

⁴⁰ Zeki Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 1991, s. 279-306.

⁴¹ Ayanların kanunsuz hareketleri için Y. Nagata, *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Tokyo, 1976, s. 31-38; Aynı yazar, *Tarihte Ayanlar*, Ankara, 1997, muhtelif sayfalar.

⁴² Rum isyanı ile ilgili olarak bkz. M.S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", *Üçüncü Askerî Tarih Semineri, Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara, 1986, s. 133-161; Z. Arıkan, "1821 Ayvalık İsyanı", *Belleten*, LII/203, s. 571-600.

4. Aşağıdaki grafik 2’de görüldüğü gibi genel itibarıyla 1831, 1892, 1905/6 yılları dışında köy ile şehir merkezine yerleşen Rum nüfusu birbirine yakındır. Ancak 1831, 1892, 1905/6’da şehir merkezinde yoğunlaşan bir yerleşim tercihi görülmektedir. Zira Rumların Edremit şehir merkezi ve köylerinde yaptığı işlere baktığımızda yöredeki zeytin⁴³ üretimine bağlı hem kırsal alanda hem de şehir merkezinde işleri tercih etmişlerdir. Ancak ağırlıklı olarak tercih edilen meslekler, yeni artan nüfusun ihtiyaçlarına uygun tarım⁴⁴, sanayi ve hizmet sektörüne yönelik olmuştur.⁴⁵

Grafik-2: 1831-1906 Rum Nüfusunun Durumu

(1. Sütun Şehir Merkezi, 2. Sütun Köyler, 3. Sütun Yabancı)

5. 1892 ve 1905/6’daki yabancı nüfus sadece Rumları kapsamadığı için burada gösterilmemiştir. Yabancı Rumlar 1302 ve 1303 numaralı defterlerde izah edildiği üzere, dükkân, han, tarla ve bahçelerde çalışmak için gelmişlerdir. Ek 1, 2, 3’te de görüleceği üzere 1300 numaralı deftere göre şehir merkezinde yerli Rumların 9’u Adilzade Mahallesi’nde bahçıvan, 8’i Cami-i Vasat’ta çoban, 6’sı Gaziilyas Mahallesi’nde beratlı tüccardır.⁴⁶ Yine aynı defterde köylerde yaşayan Rumların en fazla yap-

⁴³ Çeşme bölgesine Rumların gelişi ile nasıl dağlar bağ olmuşsa, Edremit ve çevresinde Rumların gelişi ile zeytin üretim ve ticareti artmıştır. Zeytincilik, ziftçilik, tulumculuk vb. meslekler için bkz. Ek 1, 2, 3. Bu konu farklı bir makale konusudur. Rumların adalardaki zeytincilik ile ilgili faaliyetleri için bkz. Zeki Arıkan, “Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti”, *dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/36/304pdf*; M.F. Emecen, “Ege Adalarında Mali Yapı”, *Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*, (Ed. İ. Bostan), Ankara, 2003.

⁴⁴ XIX. yüzyılda tarım ile ilgili değişiklikler için bkz. Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, İstanbul, 1998.

⁴⁵ XVI. yüzyıl ve XIX. yüzyıldaki mesleklerin mukayesi için Ek 1, 2, 3’teki tablolar ile Kenan Ziya Taş - Zülfer İdigli, “16. Yüzyıl Başında (1515-1516) Edremit’te Meslekler”, *2. Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler ve Özetler*, (Ed. R. Efe - İ. Atalay - M. Öztürk), İzmir, 2013, s. 259-264; Serdar Genç, “1835 Yılı Esnaf Sayımı Çerçevesinde Edremit Esnaf Teşkilatı”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Der.*, X/17, 2009/2, s. 292-293.

⁴⁶ 18. yüzyıldan itibaren gayri müslim Osmanlı tebasından Avrupa devletlerinin himayesine girerek Avrupalı tüccar gibi iç ve dış ticarete imtiyazlı bir şekilde ticaret yapan kimselere

tıkları meslekler 3 babuccu, 3 bahçıvan, 3 hizmetkârlıktır. Aynı deftere göre yabancı Rumlar Edremit şehir merkezinde 23'ü terzi, 17'si bakkal, 12'si dülgerdir. Köylerdekilere ise 9'u Havran'da zeytinci, 9'u yine aynı yerde yapıcı, 9'u da Evciler'de hizmetkârdır. 1302 numaralı deftere göre ise şehir merkezinde 17 kişi bakkallık, 16 kişi amelelik, 13 kişi terzilik ile uğraşmaktadır. Köylerden en fazla Zeytinli'de 8 kişi zeytinyağı ticareti, 7 kişi hizmetkâr, Evciler'de de 7 kişi zeytinyağı ticareti ile uğraşmaktadır. Bu defterler Rumların umumiyetle ticaret ile ilgili işlerde değil, tarım kesiminde, fazla vasıf gerektirmeyen, bahçıvanlık, hizmetkârlık, çobanlık, amelelik... vb. işlerde çalıştıklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu meslekler, 1826 Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile askerlik yükü üzerine kalan ve XIX. yüzyılın bitip tükenmez savaşları dolayısıyla sürekli cephede olmaları sebebiyle azalan Türklerin, tercih etmedikleri işlerdir. Öte yandan nüfusun azalması ve niteliğinin yüksek olması, işe bağlı göçü kaçınılmaz kılmaktadır. Bu durum 1980'lerden sonra, Batı Anadolu'da kırsal kesim ve inşaat işlerinde vasıf gerektirmeyen mesleklerde çalışmak için, Anadolu'nun doğusundan yapılan işe bağlı göçler ile benzeşmektedir.

6. Yabancı Rumlar 1298, 1299 ve 1300 numaralı defterlerde Midilli ve Molova'dan gelenler başlığı altında yazılmışlar ise de defterlerin tamamı tarandığında Edremit'e Midilli Adası'ndan çoğunluk olmak üzere, Sakız, Girit... vb. adalardan, Yanya, Selânik... gibi Balkanlardan, Balıkesir, İzmir, İstanbul... vb. Anadolu'nun muhtelif yerlerinden de gelmişlerdir.

Rumların Anadolu'da sayılarının giderek artmasının, Yunan propagandası ve İstiklâl Harbi ile neticelendiği de tarihi bir gerçektir.

Ek: 1

Edremit Şehir Merkezinde Meslekler (Yerlül Reaya=Rumlar)						
35 meslek		(Nfs.D.1300)				
Meslek Adı	Turhanbey	Hacıtuğrul	Gaziilyas	Cami-i Vasat	Soğanymez	Adilzâde
Acem Gömlekçisi					1	
Aşçı			1			
Ayrancı				1		
Babuccu						1
Bahçıvan	2			5		9
Bakırcı	1		1			
Bakkal		1				
Bakkalbaş					1	
Bardakçı	1					
Berathlı Frenk Tüccarı					1	
Berathlı Tüccar			6		1	
Boyacı			1			
Çoban	1			8		
Değirmenci	1			1		
Duhancı				2		
Dülger	4			1		
Ekmekçi			1			
Hekim	1	1				

"berathlı tüccar" adı verilmiştir. Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler: Kapitülasyonlar, Avrupa Tüccarı, Berathlı Tüccarlar*, Ankara, 1983, s. 12, 96-100.

Kasap				2		
Kazzâz			1	1		
Keresteci			1			
Kıracı			1			
Kiremidci				3		
Kunduracı		1		1	1	1
Kuyumcu				2		
Mengeneci	1		1	2		
Mutaf			1			
Sabuncu	3			2		
Sandıkçı						1
Simidci				1		
Tahtacı				1		
Tefeci					1	
Tenekeci				1		
Terzi				2		
Yorgancı	1			1		

Ek: 2

Edremid'in Köylerinde Meslekler (NFS.D.1300)								
Yerli Reaya								
Meslek Adı (19)	Kızılkeçili	Zeytunlu	Kızıl	Hacıarslanlar	Şekviran	Temaşalık	Havran-1 Kebir	Çoruk
Babuccu		1					3	1
Bahçıvan		3					3	
Bakkal		1			1			
Bakkal Hizmetkârı		1						
Berathlı Çeşmeci			1					
Berber							1	
Çeşmeci			1		1	1	1	
Değirmenci	1					1		
Ekmekçi					1		1	
Hamamcı		1						
Hizmetkâr	3							
Kasap							1	
Katrançı		1						
Kiremitçi							2	
Rençber								1
Sabuncu		1						
Terzi							1	
Yorgancı	1							
Yorgancı Cırağı	1							
Ziftçi		2						

Ek: 3**Yabancı Reaya'nın (Rumların) Meslek Dağılımı (NFS.D.1300)**

Meslek adı (29)	Nefs-i Edremid	Evciler	Kavlaklar	Tahta	Güre	Kızılkeçili	Zeytunlu	Havran-1 Kebir	Yenice
Abacı	2							5	
Acem Gömlükçisi	1								
Babuccu							1		
Bahçıvan					1				
Bakkal	17							6	
Berathlı Frenk Tüccarı	1								
Boyacı	1								
Çeşmeci			1	1					1
Değirmenci					1			1	2
Doğramacı	1								

Duhancı	3								
Dülger	12			1					
Ekmekçi		1							
Gömlükçi	1								
Gündelikçi								2	
Hizmetkâr	9	9	3		4	4	14		
Kasap								1	
Katranacı							1		
Kıracı	1								
Kuyumcu	4								
Mengeneci	6				1			1	
Semerci							1		
Simidci	3								
Şerik (Ortak)		2					1	1	
Terzi	23							2	
Terzi çırağı	1								
Tulumcu	2								
Tüccar	3								
Yapıcı							1	9	
Zeytinci								8	

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Nüfus Defterleri (NFS.D).

BOA.NFS.D., 01298.

BOA.NFS.D., 01299.

BOA.NFS.D., 01300.

BOA.NFS.D., 01301.

BOA.NFS.D., 01303.

BOA.NFS.D., 1354.

Kitap ve Makaleler

AKER, Albay M. Şefik: *İstiklâl Harbinde 57'inci Tümen ve Aydın Millî Cidali*, Cilt: I, İstanbul, 1937.

AKKUŞ, Tacettin: "1845 Yılında Edremit'in Demografik Yapısı", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balıkesir*, (Haz. B. Özdemir - Z.G. Yağcı), İstanbul, 2007.

ARIKAN, Zeki: "Osmanlı İmparatorluğunda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 1991.

ARIKAN, Zeki: "Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", *dergiler.ankaraedu.tr/dergiler/18/36/304pdf*.

ARIKAN, Zeki: "1821 Ayvalık İsyanı", *Bellekten*, LII/203.

BAĞIŞ, Ali İhsan: *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler: Kapitülasyonlar, Avrupa Tüccarı, Beratlı Tüccarlar*, Ankara, 1983.

BARCAN, Ömer Lütfi: "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953.

BAYKARA, Tuncer: "Batı Anadolu Ayanlarının Nüfus Siyasetleri", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953.

BAYKARA, Tuncer: “Batı Anadolu’daki Rum Nüfusunun XIX. Yüzyıldaki Durumu: Yeni Yunan Göçleri ve Yerli Hıristiyanların Yunanlaştırılması”, *Türkiyat Mecmuası*, X, 1953.

BAYKARA, Tuncer: “XIX. Yüzyılda Urla Yarımadasında Nüfus Hareketleri”, *Osmanlılarda Medeniyet Kavramı*, İstanbul, 2007.

BİLGİN, Osman - DEMİRCİOĞLU, Sezgin: *Of Nüfus Defteri (1834)*, İstanbul, 2011.

BİLGİN, Süleyman - ÇAKICI, Mustafa: *Trabzon Nüfus Kütüğü*, İstanbul, 2011.

DEVELİOĞLU, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 2002.

EMECEN, M.F, “Ege Adalarında Mali Yapı”, *Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı*, (Ed. İ. Bostan), Ankara, 2003.

ERMAN, Nahide: *Çeşme Kazası (1850-1980)*, (Basılmamış Lisans Tezi), Bornova, 1990.

ERKAL, Mehmet - İNALCIK, Halil: “Cizye”, *DİA*, İstanbul, 1993.

GENÇ, Serdar: “1835 Yılı Esnaf Sayımı Çerçevesinde Edremit Esnaf Teşkilatı”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Der.*, X/17, 2009/2.

GÜCÜ, Remzi: *Geçmişten Geleceğe Edremit Körfezi Tarihi*, Balıkesir, 2011.

GÜRAN, Tefik: *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, İstanbul, 1998.

İNALCIK, H., “Djizya”, *EI* (Second Ed.), II.

KAHRAMAN, Salih - GÜR, Fevzi: *Amasya Nüfus Defterleri (1840)*, İstanbul, 2012.

KARAL, Enver Ziya: *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara, 1943.

KARPAT, Kemal: *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (Çev. B. Tırnakçı), İstanbul, 2003.

KARPAT, Kemal: *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul, 2010.

KÜTÜKOĞLU, M.S.: “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Bildiriler, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara, 1986.

NAGATA, Y.: *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Âyânlık Müessesesi*, Tokyo, 1976.

NAGATA, Y.: *Tarihte Ayanlar*, Ankara, 1997.

NEDKOFF, B.C.: “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye”, *Belleken*, (Çev. Ş. Altundağ), VIII/32, 1944.

ÖZ, Mehmet: “Reâyâ”, *DİA*, 34, İstanbul, 2007.

ÖZDEMİR, Zekeriya: *Adramyttion’dan Efeler Toprağı Edremit’e*, II, Ankara, 2002.

ÖZTÜRK, Necdet: “Osmanlı’nın Gayrimüslimlere Bakışı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 131, Nisan, 2001, s. 11-17.

SARICAOĞLU, F.: “Örfi Paşa'nın Rum İsyanı'nda Ege Adalarına Dair Çalışması: Coğrafya-yı Örfi”, *Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, 2006.

SEVİM, Sezai: “XVI. Yüzyılda Balıkesir Şehri ve Nüfusu Hakkında Bazı Bilgiler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 82, Şubat, 1993.

Son Teşkilât-ı Mülkiyede Adlarımız, İstanbul, 1928.

ŞAHİN, Hacı Haldun: *Çorum Nüfus Defterleri (1837-1844)*, Çorum, 2012.

ŞİMŞİR, Nahide: “II. Abdülhamid Döneminde Edremit Kazası'nın Demografik ve Etnik Özellikleri”, *Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler ve Özetler*, (Ed. R. Efe - M. Öztürk - İ. Atalay), Edremit Belediyesi, İzmir, 2011.

ŞİMŞİR, Nahide: *Osmanlı Araştırmaları Makaleler I*, İstanbul, 2004.

TAŞ, Kenan Ziya - İDİGLİ, Zülfer: “16. Yüzyıl Başında (1515-1516) Edremit'te Meslekler”, *2. Uluslararası Kazdağları ve Edremit Sempozyumu Bildiriler ve Özetler*, (Ed. R. Efe - İ. Atalay - M. Öztürk), İzmir, 2013.

TEPMECİ, Mustafa: *30 Mahallesi İle Balıkesir*, Balıkesir, 1984.

Türkiye Mülki İdare Bölümleri, Belediyeler, Köyler, Ankara, 1985.

URAN, Hilmi: *Hatıralarım*, Ankara, 1959.